

פרשת יתרו | הרב אליעזר קשת'אל

האמת האלוקית ותפיסת בני האדם

¹ אנחנו ממשיכים לנסות ללכת בדרכו של הרב צבי יהודה בהבנת הפרשה.

הפרשנים כולם עסקו בשאלה של סדר הדברים בפרשה – האם העצה שנתן יתרו למשה, האם הנושא הזה קדם למתן תורה, כמו בפשט הפסוקים, או שהדברים היו בסדר אחר "ואין מוקדם ומאוחר בתורה", קודם היה את מעמד הר סיני, משה התחיל לשפוט את ישראל, הגיע יתרו וסידר את מערכת המשפט. יש דעות שונות בנושא, גם חז"ל עוסקים בזה. הדעה המרכזית בחז"ל, במכילתא, שפרשת מינוי הדיינים היא אחרי מעמד הר סיני. ובכל זאת התורה רואה לנכון לשנות את סדר הזמנים האמתי, לכתוב את התורה לא לפי הסדר ההיסטורי אלא לסדר את הדברים על פי שיקולים אחרים.

אנחנו נחשפים בפרשתנו לעיקרון הזה של שיקולים אלוקיים בסדר עריכת התורה. כרבש"ע כותב לנו את התורה יש את האמת, יש את מה שנכון עובדתית והיסטורית, ומה שנכתב לנו הוא לא תמיד אותו דבר. כשהקב"ה חושב עלינו כמקבלי תורה הוא שואל את עצמו איזה מסר אני רוצה להעביר לשומעים ומהבחינה הזו אולי צריך לשנות את הסדר. לפני השאלה למה זה קורה, אנחנו נפגשים כאן עם עיקרון. הרב צבי יהודה רואה בעיקרון הזה את חזות הפרשה כולה וכל הפרשה עוסקת בנושא הזה, בזה ש"דיברה תורה כלשון בני אדם". כשהקב"ה נותן תורה הוא מתייחס אלינו המקבלים. התורה תתגלה ותינתן לא כפי שהיא בשמי מרומים, לא כפי שהיא מצד האמת, אלא לפי מה שטוב ונכון למקבליה, לנו. כשהקב"ה נותן תורה יש סוג של כפילות – יש את מה שאצלו ויש את מה שניתן לארץ.

גם המהר"ל בתפארת ישראל מאוד מחדד את הנושא, עד כדי כך שהוא מסביר שיש יומיים של נתינת תורה, כי נתינת התורה היא אירוע כפול – יש את מה שהקב"ה נותן תורה מצידו ויש את הצד שלנו. שני צדדים בהתגלות האלוקית ויש את הרצון להעביר מסר אל העם.

אותו עיקרון של "דיברה תורה כלשון בני אדם", חוזר בליבת הפרשה. חכמי ישראל עסקו בביטויים השונים שמגשימים לכאורה את הקב"ה, אם זה הרמב"ם במורה נבוכים וקדם לו עוד אונקלוס בתרגומו לתורה. אחד מביטויי ההגשמה הכי חזקים מופיע בפרשתנו: "וירד ה' על הר סיני". מעבר לזה שיש כאן תיאור פיזי, יש כאן גם תיאור די משפיל, ירידה, האם מעמד הר סיני הוא התדרדרות רוחנית. "התורה משתפלת אלינו, יורדת אלינו, ומדברת אלינו כתכונות בני אדם". זה לא פשוט, זה אומר לעשות המון שינויים – למשל לשנות את סדר הזמנים, למשל לדבר בביטויים שמסבכים את העולם הרוחני, שמקשים על האמת שאין לקב"ה גוף ולא דמות הגוף, ובכל זאת "דיברה תורה כלשון בני אדם" והיא עוטפת את הקב"ה בדימויים אנושיים. יש כאן חוסר מדעיות, חוסר אובייקטיביות, מצורפים פה כל כך הרבה שיקולים חינוכיים, וזה באמת תמצית עניינה של התורה. יש סדר אלוקי אובייקטיבי ויש סדר אחר של הופעת הדברים עבורנו.

אולי היה יותר טוב לעשות שתי תורות, אולי היה יותר נכון לכתוב שני ספרים – ספר אחד יהיה הספר האמתי, הוא יעסוק במה קרה באמת, והספר השני יהיה פופולארי יותר וידבר בשפת העם, בשפה שמתחשבת בבני האדם. הקב"ה לא נוהג כך. יש ביטוי מיוחד בירושלמי, בתחילת מסכת ברכות: רבי שמעון בר יוחאי אומר, אם הייתי בהר סיני והייתה לי זכות לבקש משאלה, הייתי מבקש שתי פיות, הייתי מבקש פה אחד שיעסוק בתורה ופה אחר שיעסוק בשאר העניינים. איך יכול להיות שאותה מערכת דיבור משמשת לדברים כל כך שונים – באותו פה אני אמור לדבר על העולם הנשגב, ובאותו פה אני אמור לדבר על עניינים ארציים. צריך להבדיל בין סוגי הדיבור הללו. אבל זה לא ככה, בלשון הרצי"ה: רבש"ע לא קיבל את ההצעה של רבי שמעון בר יוחאי. רבש"ע לא מדבר בשני דיבורים נפרדים. באותו פה ישמעו גם דברים פנימיים של קודש וגם של חול, באותו דיבור אלוקי תישמע גם האמת הפנימית וגם מה שמתחשב בבני האדם. זה יוצר מורכבות וקושי – ללמוד את התורה ולדעת כל הזמן שיש בה שניים. זה יכול ליצור מבוכה. ספר מורה נבוכים, כל חלקו הראשון עוסק במבוכה הזו: שהתורה מדברת בשבילנו, אבל יש גם את האמת הפנימית.

¹ שיכתוב, פנימי לא מוגהה, תשעה

התורה מחנכת את האדם לא לפצל ולהפריד בין הנגלה לנסתר, בין הגוף לנשמה, בין הדיבור האלוקי לדיבור המתחשב. זה אתגר וזה עומק. אותו פה מדבר בשני הנושאים ולכן יש לנו אחריות גם על הפה של החול ולא רק על הפה של הקודש. יש לנו אחריות איך אומרים דברי תורה, איך שומרים על הגובה הפנימי שלהם מצד אחד ואיך מצד שני מחברים אותם אלינו. אנחנו צריכים לעמול קשה כדי לראות איך משלבים בין הדברים.

בהמשך הפרשה, "ויחן ישראל כנגד ההר", הגמרא במסכת שבת מדגישה את הכפייה, "כפה עליהם הר כגיגית". מתן תורה הוא לא אירוע שמתחיל מאיתנו, הוא אירוע אלוקי מוחלט, אם נרצה או לא נרצה זו האמת, אנחנו עם ישראל בטבע שלנו, במהותנו, יש לנו קשר אל התורה וזה לא תלוי בנו. זו האמת האלוקית. ומצד שני מתארים בפסוקים ובדברי חז"ל אווירה אחרת לגמרי, אווירה של עם שמקדים נעשה לנשמע, שמתלהב, שבוחר, שמתכוון, שרוצה לשמוע ושמח בדברים. התורה מדברת בצורה כפולה, התורה מתארת ורומזת לאמת, לזה שאין פה שום דבר בחירי וזה לא משנה אם נרצה או לא, ומצד שני היא גם מתנסחת בניסוחים של רצון, בחירה והתלהבות, היא מדברת כלשון בני אדם, כאילו אנחנו רצינו ואנחנו בחרנו.

זו פריסת ענן. כשהקב"ה נותן תורה יורד ענן כבוד, ערפל. ענן שיוצר סוג של מיסוך והבחנה בין מה שנכון באמת לבין מה שנאמר אלינו. יש עירפול מכוון. כמו שלפעמים יש מדינות וצבאות שיודעים לעשות את זה. יש את מה שמתרחש ויש את מה שאנחנו צריכים לשמוע. יש את מה שקורה בנשמה בפנים, יש פה פעולה פנימית עליונה שזר לא מבין אותה, מה זה כפה עליהם הר כגיגית, איזה עומק יש בזה שהתורה נחתמה בתוכנו, ו"ישראל שעמדו בסיני פסקה זוהמתם". ומצד שני, יש מיסוך וערפל ומדברים בצורה אחרת על עם ששמח, רוצה ומתעניין, עם שצריך להזהיר אותו שלא יטפס על ההר מרוב התלהבות והתרגשות.

כך ניתנת תורה לישראל, יש פנים ויש חוץ, יש את האמת ויש את המסרים שאמורים לעבור.

למה כל כך חשוב להקדים את פרשת מינוי הדיינים לפני מעמד הר סיני? הרי מבחינת האמת, אומרת המכילתא, זה היה אחרי. אומר אור החיים הקדוש: קודם כל זה בא לומר שהתורה היא לא חכמה. "חכמה בגויים תאמין". התורה לא באה במקום, ולא בניגוד לרובד היסודי שנקרא חכמה. יש מה ללמוד מכל אומות העולם. משה רבנו מקבל יסודות חשובים מאוד של הדרכת העם ממישהו שלא קיבל תורה. מצד האמת הוא בא אחרי מתן תורה, זה נכון, אבל אנחנו רוצים להדגיש שיש פה דרך ארץ שקדמה לתורה, שיש פה "חכמה בגויים תאמין", ולא בשביל זה ניתנה תורה. התורה לא באה להחליף את זה ואי אפשר לדלג על השלב הזה.

אבל יותר מזה, היה מקום לומר שאולי עם ישראל מקבל תורה בגלל הכישרון שלו, בגלל הצדקות ובגלל האיכות שיש בעם ישראל. עם ישראל מלא בצדק, חכמה, ומתאים שהוא יקבל תורה. מתברר שלא. זו לא הסיבה. יש פה גוי שלא נופל מאיתנו – הוא חכם, אחראי, איש חסד, פיקח, נבון מאוד, בעל מניעים מלאי צדקה, עם רצון לעזור לא רק לבן אדם אחד אלא לעם שלם. כמה אנשים אנחנו מכירים שהולכים לעם אחר ונותנים עצות לסידור החברה כדי שיהיה טוב לכולם. אדם מאוד כללי. התורה ניתנת לישראל לא בגלל היתרון שיש לנו ברמה האישית. זו לא הנקודה. צריך לבוא למתן תורה ולהבין שהנתינה של התורה היא חלק מבחירה אלוקית בישראל, זו בחירה שלא מתחילה מאיזהו גורם אנושי. חשוב מאוד שלפני שנברך ברכת התורה, לפני שנלמד תורה, נאמר "אשר בחר בנו מכל העמים", הוא בחר בנו לא בגלל שיש לנו יתרון. יתרו הוא בסדר גמור, הלוואי שכולנו נתנהג כמותו. מתן תורה זה חלק מתהליך יצירה אלוקי של סגולת ישראל.

יכול להיות, אומר האור החיים הקדוש, שיתרו יותר חכם ממה רבנו, וכן יכול להיות שהוא יותר צדיק. זה לא משנה. התורה ניתנת לנו מצידו, "הבוחר בעמו ישראל באהבה". "לא מרוב חכמת ישראל והשכלתם בחר בהם ה'", כך לשון האור החיים הקדוש. זה פלא, זו ברית אלוהית ובחירה משמים. זו דוגמא לסוג העברת מסרים שהם חשובים מאוד לעם, משנים עברום את העובדות ההיסטוריות. התורה ניתנת לנו, היא רוצה לדבר איתנו ולהעביר לנו מסרים. זה חלק מהערפל, זה חלק מהשינויים הנדרשים, זה חלק מ"דיברה תורה כלשון בני אדם".

אנחנו רוצים להתרגל לאט לאט לכך שיש הבדל בין הראייה האנושית, לבין המהלך האלוקי. הם אומנם מופיעים ביחד מעורבבים אבל יש הבדל. ההבדל היסודי ביותר שבין שפת אנוש לשפת שמים זה האם השפה היא שפת הפרטים או שפת הכללים. בשפת האדם, בחכמתו, תמיד הכול מתחיל מפרטים. בני אדם לא מסוגלים להגיע לעקרונות, לכללים, למבט מערכת, אלא אם הם אספו הרבה פרטים. רק אחרי שאוספים הרבה פרטים ומנתחים אותם אפשר ליצור איזה קו שחוזר כמה נקודות. למסקנות מגיעים על סמך איסוף עובדות. מגיעים שני אנשים לבית משפט, שואלים את השופט: מי צודק? אין לי מושג אומר השופט, אני קודם כל צריך להכיר את הפרטים והעובדות.

הפרטים דורשים איסוף, דורשים הצלבה, חיבור נתונים. זה דבר לא פשוט. למשל, אנחנו משתמשים בחמישה חושים ששונים זה מזה וצריך לאסוף נתונים מכל החושים בשביל לגבש תפיסת מציאות. העיניים אומרות משהו, הריח אומר משהו, המישוש אומר משהו אחר, אנחנו אוספים הרבה נתונים ומתוך כולם מתגבשת לנו איזושהי דעה. האם האוכל הזה הוא בסדר? אנחנו צריכים לאסוף נתונים. החושים מפורדים ומפורטים,

©

כל הזכויות שמורות

קוראים נבון - הוצאה לאור | ספרי הרב אליעזר קשת'אל |

ליצירת קשר – 0523907515 | navon.books@gmail.com | www.korim-navon.co.il

והאדם אוסף את הפרטים ויוצר תמונה כוללת. זה יוצר אריכות. השגה אנושית היא השגה שלוקחת זמן, צריך הרבה נתונים וחושים.

האמירה האלוקית היא הפוכה. האמת שזה התחיל הפוך – קודם כל היה לקב"ה עיקרון, קודם כל היה לו כלל, ועכשיו הוא פירט אותנו לפרטים. מצד רבש"ע הכלל קדם לפרטים. הייתה לו תכנית ורצונות ואנחנו צריכים לאסוף את הפרטים כדי ללמוד על הכלל. כשאנחנו לומדים תורה בעצם יש פה מפגש בין השפה האנושית שאוספת פרטים ולאט לאט מכלילה לבין מהלך אלוקי שהוא בדיוק הפוך, שהוא התחיל מכלל והולך ומתפרט.

יהיו מידי פעם התנוצצויות לעבודה שבאמת התורה היא כלל שמתפרט לפרטים ולא ההפך. רבי עקיבא אומר ש"ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה". מצד המבט האלוהי זה הכלל והוא אחרי זה מתפרט להמון פרטים. אנחנו בני אדם ואוספים פרטים, בא רבי עקיבא ואומר שמצד רבש"ע יש פה כלל וזה הכלל. זה חשוב לנו מידי פעם לקבל השקפה מהצד השני, לדעת שאנחנו בכיוון. בד"כ ביטויים כלליים יהיו קצרים ותמציתיים. הרמב"ם למשל בשמונה פרקים מתלהב ממשפט במסכת אבות: "כל מעשיך יהיו לשם שמים". הרמב"ם אומר תראה איך חכמים הצליחו במילים ספורות לכלול מגוון נדיר של נושאים. אומר הרמב"ם: "זה נאמר בכוח אלוקי בלי ספק". הרמב"ם לא מתלהב סתם ולא נותן מחמאות כשאין צורך. ממה הוא מתלהב? הוא רואה פה הכללה, "זה לא נאמר בכוח אנוש". בני אדם לא מדברים כך, בני אדם יודעים לאסוף פרטים ופה פתאום יש פה התנוצצות של משהו אלוקי, יש פה הארה.

מעמד הר סיני הולך ונמשך לאורך הדורות בשילוב הזה, שמצד אחד אנחנו אוספים פרטים ומנסים להגיע אל הכלל, והקב"ה זורק לנו מידי פעם איזה מכלול. בלשון חז"ל: "בכל דרכיך דעהו, זוהי פרשייה קטנה שכל גופי תורה תלויים בה". אנחנו לוקחים מהשורש, מהאמת, מהמכלול, אלינו.

הרב צבי יהודה פותח את השיחות שלו לפרשה בדבר שנראה טכני לגמרי. הוא מדבר על זה שלעומת בשלח זו פרשה מאוד קטנה. הבנו, שמנו לב לבד שראינו שהיא קצרה, מה אתה רוצה לומר בזה? פרשת יתרו, מתן תורה, הפרשה כולה מתנסחת בצורה מאוד תמציתית. היא פרשה קטנה שכול גופי תורה תלויים בה. בכלל מה זה עשרת הדיברות, הרי יש תרי"ג מצוות, אז או שאתה אומר הכול או שלא תגיד כלום. פרשת יתרו באה לקרב אותנו לשניות הזו – אתם הולכים ללמוד המון פרטים אבל תדעו לכם שמצד האמת האלוקית באמת יש כללים. "הביאני המלך חדריו", הקב"ה מכניס אותנו לחדר היוצר, לאיך שהוא מצידי נתן תורה וכשהוא נותן תורה, מצידי, יש קודם כל כללים ורק אח"כ פרטים. זו פרשה קטנה ותמציתית שכוללת את כל התורה כולה.

החושים שלנו בד"כ עובדים בנפרד, הרבה פרטים: עין רואה, אוזן שומעת ואף מריח. אנחנו אוספים נתונים. אבל במעמד הר סיני "כל העם רואים את הקולות". יש בלאגן בחושים. תראה, אומר הרב צבי יהודה, כשאתה אוסף בחושים נראה לך שאתה אוסף פרטים ויוצר תמונה, אבל באמת זה הפוך. באמת הנשמה כוללת הכול, היא קלטה הכול ובמכלול אחד היא רואה, שומעת ומריחה. הקליטה הנשמית היא קליטה כוללת. כשהנביא רואה למרחקים הוא לא צריך את העיניים שלו. הוא חש תחושות שלא קרובות אליו פיזית. לא פעם ולא פעמיים אנחנו רואים בתנ"ך את זה שמתקשים להבין שיש פה בן אדם שלא רואה בעיניים ולא שומע באוזניים. אלישע אומר לגחזי: מה אתה חושב שאני לא ראיתי, "ליבי לא הלך". אני לא צריך שמיעה באוזן, הנשמה שומעת.

הרבה אנשים נמצאים בחדר ואף אחד לא שומע ודווקא האדם הכי זקן, עם בעיות השמיעה הכי רציניות, הוא היחיד ששומע כי נשמתו שומעת. תתרגל ותבין שגם אתה בנוי כך, שיש בתוכנו נשמה שקדמה לחושים, שהיא במכלול, רק שירדנו לעולם ועכשיו אנחנו צריכים לעבור בפרטים. מצד האמת אין חושים נפרדים, מצד האמת הנשמה כוללת את הכול, היא רואה הכול ושומעת הכול במכלול אחד ולא בצורה מפורדת. שתי קליטות שונות, קליטת נשמה וקליטת גוף, שפת הפרטים ושפת הכלל. האמת, כפי שהיא מצד רבש"ע, ואיך אנחנו נפגשים איתה, דרך החושים שלנו ודרך הפרטים. פרשת יתרו היא פרשה מאוד כוללת, ומיד אחריה פרשת משפטים מלאת הפרטים.

יש כל מיני התנוצצויות לעיקרון הזה – אנחנו יודעים את הכלל שכל התורה כולה מותרת בפיקוח נפש. פיקוח נפש זה מכלול ומצווה זה פרט. יש פה מצווה, מאוד חמורה, לשון הרע זה דבר נורא וכן חילול שבת, ועדיין זה פרט לעומת המכלול והמכלול הוא החיים שלנו. זה הכרעות קשות מאוד להבין שנושא מסוים עם כל רוממותו הוא פרט לעומת המכלול. צריך להיות מאוד אמיץ כדי לקלוט את זה. לפעמים אדם נדרש להקריב פרטים למען המכלול. אנחנו לפעמים מוותרים על השבת למען המכלול. ובכל זאת יש שלוש עברות שיהרג ואל יעבור. רגע, מה קרה? מה השתנה? בתוך התורה עצמה יש כלל ויש פרטים ויש שלושה נושאים שהם לא פרטים, הם הכלל של התורה, הם נשמת התורה. כשאנחנו לומדים תורה אנחנו לומדים הרבה פרטים ודרכם מנסים להבין את כוונת המכוון. אבל יש שלוש עברות שנותנות לנו את העקרונות על פיהם

©

כל הזכויות שמורות

קוראים נבון - הוצאה לאור | ספרי הרב אליעזר קשת'אל |

ליצירת קשר – 0523907515 | navon.books@gmail.com | www.korim-navon.co.il

נכתבה כל התורה כולה. אלו לא פרטים אלא מכלול. המכלול של התורה יותר גדול מהמכלול שלך. כלל התורה, לא פרט בתורה, יותר חשוב מאשר נשמת האדם. עם כל זה שאתה כלל, יש כלל יותר גדול ממך.

זו עוד התנוצצות של זה שיש אמת, הקב"ה ניסח שלושה עקרונות ועל פיהם כתב את כל הפרטים. על פי זה רוצה לחדש הרב צבי יהודה, בסוף הפרשה, שלא סתם פתאום יש שלושה דינים. "ויאמר ה' אל משה, כה תאמר לבני ישראל", ואז הוא מביא שלוש הלכות: "לא תעשון איתי, אלוקי כסף ואלוקי זהב לא תעשו לכם". כבר אמרת את זה. הלכה שנייה: "מזבח אדמה תעשה לי...כי חרבך הנפת עליה ותחללה". מה זה קשור בדיוק פה? למה זו ההלכה הכי דחופה עכשיו? מאוד דחוף מיד אחרי מעמד הר סיני לומר לנו לא לעשות פסל, ושום אנחנו בונים מזבח לא לבנות אותו בחרב. ועוד הלכה: "לא תעלה במעלות על מזבחי...לא תגלה ערוותך עליו". אל תבנה את המזבח בצורה תלולה, שהעלייה שלו תהיה במתינות.

יש כאן איזכור של עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. התורה רומזת לנו שעוד לפני שהיא הולכת לפרט את כל הפרטים "ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם", יש שלושה פרטים ששייכים אל המכלול. הם לא מצוות פרטיות אלא הנשמה שקדמה לפרטים ומתוכם יבואו כל הפרטים. רבש"ע מכניס אותנו לחדר הורתו, לצורה בה הוא בנה את התורה. לכן שלושת העבירות הללו יש עליהם צו של יהרג ואל יעבור. הם שייכות למבט הכי פנימי ואלוקי של מה זה התורה. הם שייכות לנשמה ולא לחושים. ומכל מקום, גם בהם התורה מדברת כלשון בני האדם, היא עוטפת אותם בצורה מציאותית נחמדה כזו. זה נשמע כמו הדרכה פשוטה. התורה לא מפרידה בין שתי הפיות, הכול הוא מכלול אחד.

בעזרת ה' מתוך עיון בפרשת יתרו נתחדש בקבלת התורה ברצון ובשמחה.